

Մուրացան

Հայ բողոքականի ընտանիքը

Ա

Դեկտեմբեր ամսի ցուրտ օրերից մեկն էր: Դեռ վաղ առավոտ լինելով՝ ամբողջ քաղաքը պատված էր մշուշով: Քամին անընդհատ փչելով փոթորկում էր յուր հետ տան կտուրների վրա դիզված ձույնը, որի սառած հատիկները զարնվելով երբեմն փակված պատուհանների ապակիներին, մեղմ հնչյունները էին հանում: Սառուցակապ փողոցների մեջ, անցուդարձ գրեթե չկար. միայն երբեմն-երբեմն, նրանց այս ու այն ծայրում, սևին էին տալիս եկեղեցին շտապող բարեպաշտ ծերունին կամ պառավը, որոնց միօրինակ ու համրաքայլ ընթացքը մերթ ընդհատվում էր նրանց երկաթագամ քոշերի՝ սառույցի վրա սահելուց: Եվ այս շատ անգամ վերջանում էր նրանով, որ բարեպաշտ պառավը ակամա նստում էր ճանապարհի մեջտեղը և դժգոհելով անհծում յուր քոշերը գամող դարբնին:

Քաղաքի մի ետ ընկարծ փողոցում, որ գլխավորապես աղքատների բնակատեղին էր, գտնվում էր մի տնակ: Ամբողջ գիշերը հակառակ սովորականին, ճրագը վատվում էր այդտեղ: Այդ հանգամանքը կարող էր հետաքրքրել դրացիներին, բայց եղանակի վատթարության և գիշերվան մատախուղի պատճառով այդ նրանցի աննկատելի մնաց: Միայն առավոտյան պահուն, երբ Խաթուն մայրիկը՝ թաղի ամենաբարի պառավը, եկեղեցին գնալու ժամանակ անցավ տնակի մոտից շատ զարնացավ, երբ ոսկերիչ Գրիգորի ճրագը վառ գտավ: Նա մոտենալով բակի դռանը նայեց նրա ծերպերից՝ տեսնելու համար, թե բակում անցուդարձ կա՞ արդյոք: Բայց որքան մեծ եղավ նրա երկյուղը, երբ տան ներսից լավեցավ կանացի լացի մի ողորմելի ձայն:

Պատավր պատրաստվում էր դուռը բախելու, երբ բակից նրա ականջին զարկեցավ մի ուրիշ աղիողորմ մրմունջ. «Ա՛խ, աստված, դարձյալ ծեծում է»:

Բարի պատավր երկար չսպասեց: Նա ձեռքը ձգեց դռան մուրճը զարնելու, բայց դուռը մուրճ չունեւ: Սկսավ քար որոնել գետնի վերա, բայց գետինը սառած լինելեով նա այդ ցանկությանն էլ չհասավ: Վերջապես հանեց ոտքի քոշերից մեկը և նրանով սկսավ ամուր ամուր բախել դուռը:

Դուռը իսկույն բացվեցավ: Պատավի առաջ արձանացավ մի տասնևհինգամյա գեղահասակ աղջիկ: Նրա դեմքը դրսի ցրտությունից դալկացել էր, և արտասուքը սառել այլագունված այտերի վերա:

Մանիշա՛կ. այս ժամին ի՞նչ ես շինում այս ցրտի մեջ, եղավ պատավի առաջին հարցը:

Մանիշակը հեկեկկալով ընկավ պատավի պարանոցով և ոչինչ չկարողացավ պատասխանել:

Աղջիկ, ի՞նչ եղավ քեզ. ի՞նչ է պատահել, խոսիր տեսնեմ:

Ի՞նչ խոսեմ, մայրիկ, միթե չգիտե՞ս. էլի մորս ծեծում է, պատասխանեց նա, և հեկեկանքը խեղդեց խեղժ աղջկա ձայնը:

Պատավը հասկացավ իսկույն, թե բանը ինչունն էր:

Իսկ դու ինչո՞ւ այս ցրտի մեջ կանգնած ես, հարցրավ նա:

Ես կամեցա մորս ազատել նրա ձեռքից (աղջիկը խոսում էր յուր հոր համար), իսկ նա ուժով դուրս հրեց ինձ և դուռը վերաս կողպեց: Չորս ժամ է, որ այս ցրտում կանգնած եմ ես, բոլոր մարմինս սառել է...

Վերջին բառերը արտասանելիս թշվառ աղջկա աչքերից աղբյուրի պես արտասուքը վազել սկսավ:

Բարի պատավի գայրույթը հասավ իր վերջին աստիճանին: Նա այլևս հարցեր չարավ Մանիշակից, այլ նրա ձեռքից բռնելով արագ-արագ մոտեցավ տան դռանը և ոտքովը ամուր գարնել սկսավ: Բա՛ց դուռը, գոչեց հրամայող ձայնով:

Ո՞վ է, ներսից լավեցավ ոսկերիչ Գրիգորի ձայնը:

Աչքդ հանողը, անզգա՛մ, դուռը բա՛ց, գայրացած կրկնեց պատավը:

Տանուտերը ճանաչեց յուր հայտնի դրացուհուն: Նա դուռը թողեց փակ և հեռացավ ուրիշ սենյակ: Պատավը կրկնեց յուր հարվածները:

Բա՛ց ասում եմ, անզգա՛մ, թե չէ կերթամ բալոր ժամավորներին այստեղ կհավաքեմ:

Տանուտերը այս սպառնալիքից վախեցավ և շտապեց դուռը բանալու:

Պատավը ներս մտավ Մանիշակի ձեռից բռնած: Նրա աչքերի առաջ ներկայացավ մի աղետալի տեսարան: Տանտիկինը արտասավաթոր աչքերով և արյունոտ երեսով ընկած էր անգուր սենյակի մի անկյունը և հեծեծում էր անգուր ամուսնուց ատացած հարվածներից: Երկու փոքրիկ երեխաներ կիսամերկ անկողնից ելած՝ բռնած էին մոր ծնկներից. մի ուրիշ, նրանից ավելից հասակավոր տղա երեխա հիվանդ նստած էր. յուր անկողնի մեջ և լալիս էր:

Երեխաները իրանց ծանոթ և սիրելի պատավին տեսնելով մոռացան հոր երկյուղը և կարծես նրա մեջ իրանց պաշտպանը գտնելով, իսկույն ցատկեցին տեղից և վազեցին դեպի նա. «Խաթուն մայրիկ տե՛ս պապան որքան է ծեծել մայրիկին, ասա, որ էլ չծեծի, ախար խեղճ է...»:

Երեխաների գանգատը, որ փոքրիկ սրտերի հուսահատ ապստամբության ծնունդ էր, այնքան սրտաշարժ էր, որ պատավի արտասուքը շարժեցին:

Տո անստված, դարձավ նա կատաղի գայրութով դեպի տանուտերը, հերիք տանջես այդ խեղճ կնոջը. այդ ինչ օրի ես հասցրել դրան. բաց դու չե՞ս խղճում այդ երեխաներին. ասենք սիրտդ քար է կտրել, խո ականջներդ էլ չե՞ն խլացել, խո աչքերդ էլ չե՞ն կուրացել, խո լսո՞ւմ ես այս ողորմելիների լացն ու կոծը,

տեսնո՞ւմ ես նրանց արտասուները: Տո՛ւ անգութ...

Լա՛վ, լա՛վ Խաթուն մայրիկ, խոսքը կտրեց տանուտերը, մի երկարացնիլ. ին՞չ ես ուզում ասել, ինչո՞ւ համար այս ժամին մտել ես իմ տունը: Եվ եթե մտել ես, ի՞նչ իրավունքով հայհոյում ես ինձ: Ես գիտեմ իմ կինը ու երեխաները. խո դու չես նրանց հաց ու ջուր տվողը...

Դու հաց ու ջուր չես տալիս մեզ, անաստված, ողորմելի ձայնով ընդհատեց նրան կինը, քո տվածը թույն ու լեղի է...

Ձայնդ կտրի՛ր, գոռաց ամուսինը դեպի նա դառնալով:

Քո ձայնն էլ աստված կտրի, մրմնջաց կինը և լռեց:

Պատավը տեսնելով ոսկերիչի անողոք կատաղությունը, մոտեցավ կնոջը, բռնեց նրա ձեռքից, «վեր կաց, Մարիամ» ասաց նրան հրամայողական ձայնով, «վեր կաց, երեխաներիդ հավաքիր գնանք իմ տունը, այս գազանի մոտ մի մնաք»:

Ախ, Խաթուն մայրիկ, հեծձաց Մարիամը թույլ ձայնով, դորանով խո ամեն բան չէ՞ վերջանում:

Վեր կաց, ասում են քեզ, կրկնեց պատավը:

Վեր կաց, մայրիկ, վեր կաց գնանք Խաթունենց տուն. այստեղ վախենում ենք, թախանձեցին երեխաները:

Կորե՞ք այստեղից, գոռաց հայրը, հրացայտ աչքերը երեխաների վերա սևեռելով: Երեխաները սարսափով ետ քաշվեցան, եւ նրանից յուրանքանջյուրը կծկվեցաւ մի անկյունում:

Դու էլ վեր կաց գնա քո տունը, պատավ, դարձավ նա դեպի Խաթունը, իմ կինը քո կարեկցության պետք չունի, վեր կաց գնա:

Վեր կենամ գնա՞մ, հարցրավ պատավը բարկությունից դողացող ձայնով, գնա՞մ, որ էլի գազանությունդ գործ դնես այս խեղճերի վերա: Չէ՛, դու այլևս արժանի

չես այս երեխաներին ու այս կնոջը տեր լինելու, նրանց մենք կպահենք, դու բուի մնան միայնակ պիտի մնաս այստեղ մինչև որ ինքդ քո գլուխդ ուտես:

Այս ասելով Խաթունը դարձավ դեպի Մարիամը.

Այ կին, վեր կաց, ասում եմ, առ երեխաներդ, գնանք այստեղից: Ոչ ոք երկյուղից չշարժվեցավ: Տանուտերը սպառնալից դենքով մոտեցավ Խաթունին և բռնելով նրա ձեռքից ուժով քաշեց դեպի դուռը .

Դո՛ւրս գնա, ասում եմ քեզ, դո՛ւրս գնա...

Պատավը շատ աշխատեցավ ընդդիմանալ, սակայն նրա թույլ ուժը չօգնեց յուր ցանկության: Տանուտերը նրան դուրս հանեց և դուռը ետևից փակեց:

Այդ բանի վրա Մարիամը և երեխաները սկսան լալ և աղիողորմ ճիչեր արձակել, կարծես թէ իրենց միակ պաշտպանը կորուսին:

Եվ այս թշվառություններից ամենամեծն է, երբ կինը յուր կողակիցի և որդիքը իրանց հոր դեմ օտարի պաշտպանությունն են խնդրում:

Պատավը բռնի դուրս հանվելով, գայրացած վազեց դեպի եկեղեցի, որը այնտեղին շատ մոտ էր: Ժամասացությունը արդեն վերջացել էր, և ժամավորները դուրս էին գալիս: Նա կանգնեց բակի մեջ և աղաղակեց . «Այ մարդիկ, այստեղ ամուսինը յուր կնոջը սպանում է ի սեր աստծո, եկեք ազատեցեք»:

Այս աղաղակը ցնցեց ժամավորներին: Նրանք պատեցին իսկույն պատավը շուրջը: «Ո՞վ է, ո՞ր է, ցույց տուր» ամեն տեղից գոչում էին: «Եկեք և ինքներդ տեսեք», պատասխանեց պատավը և առաջ անցավ շտապով, իսկ ժողովուրդը իրար վերա խոնվելով հետևում էր նրան:

Մի քառորդ ժամից բոլոր եկեղեցին գրեթե ժողովվել էր ոսկերիչի բակը: Մի քանիսի խնդրանք Խաթունը համառոտ պատմեց, թե բանը ինչու՞մն էր: Այնուհետև ամբոխի միջից ավելի տաք գլուխները գոռում գոչումով սկսան տան դուռը բախել: Ոսկերիչը այս խայտառակությունից ավելի համառված ոչ մի կերպ չհամարձակվեցավ դուռը բանալու: Ամբոխի խառնաշփոթ ձայնը ավելի

վախեցրավ ներսը գտնվող երեխաներին, որոնք իրանց բոլոր ուժով սկսան գոռալ:

Նրանց լացի ձայնը և հոր համառությունը ավելի և ավելի գրգռում էր ամբոխի գայրույթը: Այս տեսնելով վարպետ Սարգիսը, Խաթունի ծերունի, բայց դեռ ուժեղ մարդը, դուրս եկավ ամբոխի միջից և մոտենալով փակված դռանը հրամայաբար կանչեց. «Գրիգոր, բա՛ց դուռը»: Գրիգորը թեպետ ճանաչեց ոսկերիչների համայնքի գլխավոր վարպետ Սարգսի ձայնը, բայց դարձյալ դուռը չբացավ: Վարպետ Սարգիսը մի փոքր սպասելուց հետո հրամայեց յուր մոտը կանգնող երիտասարդներին. «Տղայք, դուռը կոտրեցե՛ք»: Երկու ուժգին հարվածների առաջ դռան փականքը կոտրվեցավ, և դուռը ճոնչալով բացվեցավ: Ամբոխը հետաքրքիր և գայրացած կամենում էր ներս խուժել, բայց նրան արգելեցին մի քանի առաջավոր մարդիկ և իրանք պատավի հետ ներս մտան:

Ահա այս մարդն է, որ սպասում է յուր կնոջը, այս ասելով Խաթունը ցույց տվավ ոսկերիչին, որը սպառնացող դեմքով կանգնած էր ներս մտնողների դիմացը: Ամբողջ գիշերը ծեծել է նրան, շարունակեց Խաթունը, և մեկը չէր գտնվել, որ թշվառ գոհին ազատե դրա ձեռքից: Այս խեղճ աղջիկն էլ կամեցել էլ յուր մորը պաշտպանել, նրան էլ դուրս է արել և դուռը վերան փակել: Բոլոր գիերը անցրել էր ատ դուրսը ցրտում:

Այս ասելով բռնեց նա Մանիշակի ձեռքից, որը ամոթահար կծկվել էր սենյակի մի անկյունում, և նրան առաջ քաշելով շարունակեց. «Նայեցեք սրա գույնին, նայեցեք, կարծես գերեզմանից դուրս հանած լինի: Եթե մի փոքր էլ ուշանայի, խեղճ աղջիկը դրսումը պիտի սատչեր»:

Խաթունի պատմածները վերին աստիճանի գրգռեցին վարպետ Սարգսին: Նա մոտեցավ ոսկերիչին և բարկացած ձայնով գոչեց. «Այ մարդ, ի՞նչ ես ուզում այս խեղճ կնոջից, ինչո՞ւ ես ծեծում նրան»:

Ոսկերիչը ոչինչ չպատասխանեց:

Քույրիկ, ինչո՞ւ համար սա ծեծում էր քեզ, դարձավ նա դեպի կինը մեղմ ձայնով:

Համայնքի գլխավորը բոլոր արհեստավորների ընտանիքում ընդունվում է իբրև հայր. ուստի Մարիամը չքաշվեցավ նրա մոտ բացարձակ խոսելու: Նա պատասխանեց.

Վարպետ, ձեզ հայտնի է, որ դա ամբողջ չորս տարի է, որ լուծերական է դարձել, և ամբողջ չորս տարի է, որ ինձ տանջում է: Ամեն մի եկեղեցի գնալովս, ամեն մի քահանա իմ տանը ընդունելովս, ամեն մի սուրբի դիմելովս մի մեծ խոտվություն է ձգել տան մեջ: Էլ նախատինք, էլ հայիոյանք չէ մնացել, որ դա իմ գլխին չթափեր: Եվ ահա մի քանի ամիս է, որ սովորել է ծեծել:

Բայց այս գիշեր իսկապես քեզ ինչու համար էր ծեծում, հարցրավ վարպետ Սարգիսը:

Տեսնո՞ւմ եք, որ երեխաս հիվանդ է, ամենայն պարզությամբ շարունակեց Մարիամը, ցույց տալով անկողնի մեջ նստած հիվանդ երեխային, երեկ մոմ-հալող Վարդին բերի երեխայիս սրտին մոմ հալելու, նա ասաց, որ երեխայի հիվանդությունը խաչիցն է: Դորա համար էլ ես էլ մի գառն ունեինք, վերցրի երեկ և մատաղ արի մեր սուրբին: Երբ դա երեկոյան տուն դառնալով այդ բանը իմացավ, գազանի պես կատաղեց: Ամբողջ երկու ժամ նախատինքներ ու հայիոյանքներ թափեց իմ գլխին, երբ ես էլ համբերությունից դուրս գալով սկսա միևնույն կերպով պատասխանել իրեն, նա սկսավ անողորմաբար ծեծել ինձ... և ծեծեց ամբողջ գիշերը... այստեղ արտասուքը խեղդեցին խեղճ Մարիամի ձայնը և նա այլևս չկարողացավ շարունակել:

Բայց նրա պատմածները ներկա գտնվողները լսելով չէին կարողանում զսպել իրանց զայրութը: Նրանցից մի քանիսը մինչև անգամ փորձ փորձեցին ոսկերիչին ծեծելու, բայց վարպետ Սարգիսը բոլորին էլ արգելեց, և դառնալով դեպի յուր կինը.

Խաթուն, ասաց նրան, վեր առ Մարիամին և երեխաներին և տար մեր տուն, այս մարդը այլևս դրանց տիրություն անելու չէ. այսուհետև մենք պետք է դրանց պահպանենք և հույս ունեն, որ ավելի լավ կպահպանենք:

Ինչու չէ, մեր աչքերի լույսի պես, պատասխանեց բարի Խաթունը. մի ժամ առաջ ես նույնն էի կամենում անել, բայց այդ անգգամը ինձ տանից դուրս արավ:

Այս ասելով նա մոտեցավ Մարիամին և ձեռքից բռնելով բարձրացրավ նրան:

Աշոտ, դարձավ վարպետ Սարգիսը դեպի յուրը որդին որը մոտը կանգնած էր, այս հիվանդ երեխային յուր անկողնով միասին դրկիր և տուն տար: Դուք էլ գնացեք, դարձավ նա դեպի Մանիշակը և երկու փոքրիկ տղաները ձեզանից ոչ ոք թող չմնա այս տանը:

Բոլորը հնազանդվեցան վարպետ Սարգսի հրամանին: Նրանք պատրաստվում էին դուրս գնալ դռնից, երբ ոսկերիչը նրանց առաջ բռնելով գոչեց.

Ո՞ր եք կորչում:

Չգիտե՞ս ուր, բարկությամբ մոտեցավ նրան վարպետ Սարգիսը և թևիցը բռնելով ուժգին քաշեց դեպի ինքը:

Խաթունը մի ակնթարթումը Մարիամին ու երեխաներին դուրս հանեց տանից: Ոսկերիչը այս տեսնելով ավելի ևս կատաղեց.

Ինձ կնոջը և երեխաներին համարձակվում եք ինձանից խլել՞, գոռաց նա վարպետ Սարգսի վրա:

Սարգիսը ոչինչ չպատասխանեց: Նա մի շեշտակի ապտակ տվավ ոսկերիչին, որից սա գլորվեցավ:

Տղայք, դարձավ ապա վարպետը դեպի ներկա եղող երիտասարդները, կապեցեք դրա ձեռները և վերցրեք գավառապետի մոտ տանելու:

Մի քանի երիտասարդներ իսկույն կապեցին ոսկերիչի ձեռները և դուրս հանելով նրան փողոցը, բռնեցին գավառապետի տան ճանապարհը:

Բոլոր ամբոխը հետևեց նրանց: